

Posudek vedoucího diplomové práce

Magisterský program Historická sociologie UK FHS v Praze

Název práce: **Prestiž povolání v letech 1995-2013**

Jméno studenta: **Bc. Nina Zemanová**

Posudek vypracoval: PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

Datum: 22. 9. 2014

Formulace cíle práce, hypotézy a odpovídající závěry

Předložená diplomová práce se věnuje tématu prestiže povolání, její proměně od poloviny 90. let do současnosti, přičemž hlavní pozornost je věnována faktorům podmiňujícím hodnocení prestiže. Členěna je na dvě části. V první, teoreticko-přehledové je text soustředěn na vymezení základních pojmů a popis výzkumů prestiže provedených na našem území spolu s metodologií zjišťování prestiže, z menší části pak teoretické explanaci vztahu hodnocení prestiže a stratifikační pozice. Druhá analytická část zkoumá proměny v hodnocení povolání během závěrečného období postsocialistické transformace (druhá pol. 90. let) a v éře rozvoje znalostní ekonomiky (po roce 2000). Analyzuje latentní struktury v pozadí přisuzování prestiže, a dále zkoumá, jaký vliv má na tyto latentní dimenze společenské postavení hodnotitele.

Práce má dva cíle. Prvním je zjistit, jak se v české společnosti měnily struktury žebříčků prestiže povolání v posledních dvaceti letech a to s ohledem na latentní struktury a jejich stabilitu v čase. Druhým cílem je ověřit platnost hypotézy o vlivu třídní pozice hodnotitele na přisuzovanou prestiž resp. hypotézy o konsensuálně sdílené představě o prestiži a to při kontrole vlivu dalších sociodemografických faktorů. Analýza postupuje velmi podrobně a snad i poněkud komplikovaně, nejprve jsou prozkoumány latentní struktury v jednotlivých letech, interpretovány rozdíly, poté následuje podobná analýza na spojených datových souborech 1997-2001 a 2004-2013, následně jsou zkonstruovány odpovídající indexy různých dimenzí/úrovní prestiže, které jsou analyzovány pomocí regresních modelů.

Kvalita použitých dat, zdrojů a metod analýzy

Jedná se o poměrně rozsáhlou sekundární analýzu existujících datových souborů z 11 reprezentativních výzkumů veřejného mínění 1997–2013 (IVVM, CVVM), které byly věnovány hodnocení prestiže povolání. Jejich standardizace a následné spojení do časové řady umožnilo nejen sledovat trendy od konce devadesátých let do současnosti ale také zhodnotit vliv příslušnosti k věkové kohortě (generační odlišnosti). Vzhledem k tomu, že výzkumy bohužel pracují s poněkud odlišnými seznamy hodnocených profesí bylo nejprve třeba provést jejich standardizaci (výběr stejných či podobných profesí). Autorka se s tímto problémem dále vypořádala pomocí identifikace latentních struktur, konkrétně s využitím metody hlavních komponent nachází obecnější dimenze prestiže, které následně analyzuje v regresních modelech. Zde je třeba ocenit provedení podrobného zhodnocení latentních struktur nejprve v každém z výzkumu odděleně (byť příslušné rozsáhlé pasáže jsou ve výsledku pro čtenáře poněkud neatraktivní). Hlavní část analýz využívá vícenásobné třídění dat, samotné zhodnocení vlivu jednotlivých faktorů je provedeno pomocí vícerozměrné regresní analýzy za jednotlivé roky s uplatněním modelů operacionalizujících testované hypotézy.

Kvalita argumentů, o něž autorka opírá závěry, k nimž dospěla

Rozvrh postupu je jasný a autorka postupuje systematicky. Díky jasně stanoveným hypotézám a preciznímu postupu ve vícerozměrné analýze jsou i závěry zřetelně argumentovány.

Autorka nepodlehla svodu „potvrzování hypotéz“ a až se ukázalo, že existují určité tendence k třídně příznivému hodnocení sobě podobných profesních skupin, tak zdůrazňuje, že jde o velmi slabý vztah, na což ukazují velmi nízké koeficienty determinace. Ale i tak výsledky této práce ukazují, že hodnocení prestiže je postavením v sociální struktuře nějakým byt' velmi slabým způsobem podmíněno a jak naznačuje trend, tato třídní optika dost možná v čase posiluje. To je ale již otázka pro další výzkum.

Dovolil bych si však polemizovat s některými tvrzeními, místy (ojediněle) jsou výsledky snad až příliš zkratkovitě interpretovány. Kupříkladu autorka komentuje výsledek analýzy hlavních komponent, kdy profese majitele malého obchodu je přiřazena do dimenze manuálních profesí takto: „Ten, ačkoliv není manuální pracující, tak lidé jej tak chápou. Je možné, že si jej představují jako člověka, který nejen prodává zboží, ale musí také zboží ze skladu přinést do obchodu a že je to patrně poměrně fyzické náročné a možná proto je majitel malého obchodu ve skupině vždy s manuálními profesemi.“ (s. 65-66) Argumentace jistě originální, nicméně zjevně nepatřičná, protože metoda hlavních komponent lidem „do hlavy nevidí“, není schopná zjistit, jak a proč lidé něco chápou, proč řadí určitou profesi do nějaké skupiny, pouze mechanicky ukazuje na to, že ve struktuře hodnocených profesí je tato profese na tom podobně jako jiná manuální zaměstnání vyznačující se podprůměrnou hodnotou prestiže. Nic víc. (Ostatně ve stejné skupině soukromý zemědělec reprezentuje krom profese také status soukromého farmáře). Také Goldthorpeho třídní schéma EGP je na několik místech nesprávně označováno jako škála, přitom jde ale o diskrétní třídy.

Neodpustím si ještě několik technických poznámek k textu. Pro čtenáře by bylo komfortnější u těch tabulek a grafů, které jsou v příloze uvádět buď „tabulka č. v příloze“ a nebo zavést speciální číslování, např. „tabulka A.1“. V textu se často opakují informace, povýtce technického rázu (např. informace o vymezení socializačních kohort, původně 36-37 ale to samé na s. 71).

K samotnému textu práce mám ještě tyto poznámky. Některé části jsou prakticky zbytečné. Kupříkladu na straně 28-29 pojednání o stratifikačních měřících a zejména pak o mezinárodní klasifikaci zaměstnání ISCO je redundantní, neboť v případě ISCO jde o technickou záležitost, ostatně autorka je stejně nepoužívá. Naproti tomu, by jistě bylo zajímavé rozšířit výklad o stručné pojednání proměny třídně profesní struktury v naší společnosti před a po roce 1989 případně i podrobněji argumentovat vliv kolektivního vědomí na hodnocení prestiže (hypotéza like-me) (s. 24-25). Poněkud mi uniká smysl zařazení extenzivní informace o výzkumu z roku 2012, který sledoval odděleně povolání v ženském a mužském rodě (s. 40-42). Vždyť s těmito daty autorka vůbec nepracuje. Analýza latentní struktury v datech z roku 1995 je tak trochu zbytečná (s. 50), protože tento soubor nakonec nebylo možno začlenit do předmětné časové řady. Text se v důsledku toho v některých částech stává obtížně čitelným (to ale rozhodně neplatí o úvodu a závěru, navíc méně důležité tabulky jsou umístěny až v příloze). Místy má čtenář oprávněný pocit, že některé pasáže již četl. Čtivost by zvýšilo zařazení pod-kapitoly 2.3 před 2.2. Zkrátka a dobře, obsahově tak kvalitní práce by bývala zasloužila lepší redakční práci, jde nejspíše o daň za horečné dokončování v časové tísní.

Úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí

Text splňuje formální náležitosti diplomové práce. Poznámkový a odkazový aparát se řídí platnými normami. Po stránce jazykové a stylistické je text průměrný.

Jiné přednosti a nedostatky

Charakteristickým rysem této práce je obrovská pečlivost v přístupu k analýze, možná místy na úkor čtivosti (viz výše). Na práci oceňuji zejména systematický postup při testování hypotéz, byť některé výsledky jsou místy poněkud nesrozumitelně popsány. Originální je začlenění kohortního srovnání na základě doby, kdy jedinec vstupoval na trhu práce. Za zajímavé považuji také zjištění ohledně proměny rozdílu hodnocení prestiže povolání mezi městy, vesnicí a Prahou.

Náměty na diskuzi při obhajobě práce

Během obhajoby navrhuji nejprve stručně vyložit cíl, postup a hlavní zjištění práce. Tento výklad rozšířit o hlubší argumentaci hypotézy o kolektivním vědomí projevujícím se při hodnocení prestiže (např. N. Guppy) a doplnit o stručnou informaci o vývoji zaměstnanecké resp. třídně profesní struktury v naší společnosti před a po roce 1989 (tj. pro období, pro něž jsou vymezeny tzv. socializační kohorty), pomocí níž by mohl být hlouběji interpretován výsledek analýz ukazující na možné generační souvislosti hodnocení prestiže.

Nakonec jednoduchou otázkou: Jak hodnotíte skutečnost, že subjektivní hodnocení životní úrovně se projevuje pouze u sféry veřejně činných osob?

Celkové hodnocení práce

Autorka si zvolila téma v poslední době sociology spíše opomíjené, byť výzkumy prestiže probíhají pravidelně a jsou často komentovány v běžném tisku. Nespokojuje se ovšem s pouhým popisem proměny prestiže jednotlivých hodnocených povolání, nejenže hledá latentní strukturu v pozadí tohoto hodnocení, ale klade si obecnější sociologicko/sociálně psychologickou otázku o vlivu „třídně-profesní optiky“ na hodnocení prestiže, také vnáší do výzkumných otázek také nové světlo v podobě možné generační podmíněnosti hodnocení.

Z pozice vedoucího práce hodnotím přístup diplomantky jako velmi dobrý. Vyzdvihnout je třeba skutečnost, že pracovala samostatně a práci řádně konzultovala. Z jednotlivých výzkumů sestavila rozsáhlý datový soubor umožňující analýzu časových trendů. V analýze takto vzniklých dat postupovala systematicky pomocí jasně stanovených otázek a hypotéz, podrobně zhodnotila proměny struktury prestiže (i výzkumnou metodiku). Nina Zemanová tak ve své diplomové práci prokázala, že umí formulovat výzkumný problém, připravit a analyzovat kvantitativní sociologická data pomocí vícerozměrných analýz, interpretovat výsledky. Diplomovou práci proto **doporučuji k obhajobě**, v případě zodpovězení navržených otázek se přikláním k hodnocení „výborně“.

Podpis: Jiří Šafr, v.r.